

O vojenské bibliografii.

Historický vývoj.

Vojenská literatura byla předmětem knihopisného zpracování již ve století XVII. Jedna z nejstarších vojenských bibliografií vyšla r. 1637.¹⁾ Termín „bibliotheca“ byl konvenčním názvem bibliografie.

Veliký rozmach vojenské bibliografie nastává ve stol. XVIII., zvláště v druhé jeho polovině. Bibliografie v té době není již pouhými soupisy knihoven, nýbrž stává se zvláštním vědním oborem; objevují se nadto i veliké teoretické práce o bibliografii.

Vojenská doktrina se stává předmětem soustavného studia. Je to doba velkých vojenských teoretiků — Puységura, Bedřicha Velikého, Bülowa, Clausewitze, Jominiho, Lloyda a j. Studium vojenských věd se přičítá veliká důležitost. Francouzský maršál Jacques François Puységur de Chastenot (1656—1743) v svém klasickém díle „Traité de l'art de guerre“ píše o něm: „Již v nehlubším míru se musíme učit bojovat a vítězit, a znalosti vojenského umění, které můžeme získat v klidu své studovny, jsou nesmírně důležité, jako u každé jiné vědy, chceme-li nabýt v ní dokonalosti. Jsem dalek přesvědčení, že by bylo třeba čekat až na válku, abychom se naučili umění válečnému, naopak věřím, že velcí vojevůdcové, kteří se jimi stali svou praxí, učinili mnohé chyby, kterých by se byli vyvarovali, kdyby byli studovali pravidla a základy různých oborů válečnictví.“

Do té doby spadá též vznik vyššího vojenského školství a vojensko-vědeckých ústavů.

Rozsáhlejší studium vojenské literatury vyžadovalo soupisů jejích, zvláště soupisů publikací samostatných, knih, avšak vedle toho také i soupisů vojenských řádů, instrukcí, map a plánů. Jeť literatura ta v oné době již velmi bohatá. Tak vznikající vojenské bibliografie jsou větším dílem německé, protože Německo v XVIII. stol., zvláště za Bedřicha Velikého, bylo vzorem a školou ostatních evropských armád.

Asi z třiceti vojenských bibliografií, které v té době vyšly, byly nejznámější a nejužívanější bibliografie drážďanského knihkupce K o n r á d a W a l t h e r a a H. F. R u m p f a.

¹⁾ N a u d a e u s. Bibliotheca militaris. 2. vydání vyšlo v Jeně r. 1683. Vyd. G. Schubart.

Bibliografie Waltherova²⁾ vyšla v Drážďanech r. 1783, doplňky pak r. 1799. Je to systematická bibliografie, sestavená podle abecedy, bez ohledu na řeči a chronologii, opatřená na konci autorským a věcným rejstříkem.

Mnohem dokonalejší a podrobnější je systematická bibliografie královského pruského poručíka H. F. Rumpfa³⁾ vyšla v Berlíně r. 1824 a 1825. Třídění věd vojenských, kterých se užívalo, nevyhovovalo Rumpfovi, a proto sestavil nové, velmi dokonalé, kterého použil i v svém slovníku pro důstojníky všech zbraní,⁴⁾ vydaném v Berlíně r. 1821—22. Díla ta jsou uspořádána podle formátů a chronologicky, což má velkou důležitost pro dějiny vojenské literatury. Na konec připojuje dokonalý rejstřík autorský a věcný. Věcný rejstřík je sestaven podle řečí, v kterých jsou díla napsána, s odkazy na čísla pořadová.

Vojenská bibliografie v druhé polovině XIX. století.

V druhé polovině XIX. století vycházejí bibliografie, které jsou většinou založeny na soupisu velkých vojenských knihoven; archivních, vojenských ústavů a škol, generálních štábů, pluků a p., na př. katalog knihovny válečného archivu ve Vídni, v Bruselu, v Paříži, v Římě, katalog knihovny generálního štábu v Berlíně, Petrohradě a p. K těmto katalogům vycházely pak postupně dodatky. Na soupisu knihovny pruské Královské válečné akademie jest i založena veliká bibliografie Scharfenortova,⁵⁾ vyšla r. 1910—13.

Mimo tyto bibliografie, zpracované na základě soupisů knihoven, vyšlo mnoho knihopisných prací samostatných. Příkladem buď tu vzpomenuto veliké vojensko-historické bibliografie Pohlerovy,⁶⁾ italské D'Ayalovy,⁷⁾ Almiranteovy,⁸⁾ Baldamusovy,⁹⁾ Mittlerovy.¹⁰⁾

Kromě toho vycházejí různé vojenské bibliografie speciální, jako Baumgartova bibliografie literatury o Bedřichu Velikém,¹¹⁾ Hirschovy bibliografie dějin německých a francouzských pluků a j. V Rusku vycházel od r. 1894 bibliografický žurnál „Věsto-

²⁾ Versuch einer vollständigen Militair-Bibliothek. Dresden 1783. In der Waltherischen Hofbuchhandlung.

³⁾ Allgemeine Literatur der Kriegswissenschaften. Versuch eines systematisch-chronologischen Verzeichnisses aller seit Erfindung der Buchdruckerkunst, in den vornehmsten europäischen Sprachen, erschienenen Bücher über sämtliche Kriegswissenschaften, von H. F. Rumpf, Königl. Preuss. Lieutenant und Ritter usw. 2. díly. Berlin, 1824 u. 1825. Gedruckt und verlegt bei G. Reimer.

⁴⁾ Allgemeines Kriegswörterbuch für Offiziere aller Waffen, von H. F. Rumpf, mit einem Vorwort vom General v. Hoyer. 2 díly. Berlin 1821—22, bei Hayn.

⁵⁾ v. Scharfenort. Quellenkunde der Kriegswissenschaften für den Zeitraum 1740—1910. Berlin, Mittler 1910—1913.

⁶⁾ Johann Pohler. Bibliotheca historico-militaris. Systematische Übersicht der Erscheinungen aller Sprachen auf dem Gebiete der Geschichte der Kriege und Kriegswissenschaft seit Erfindung der Buchdruckerkunst bis zum Schlusse des Jahres 1880. Cassel F. Kessler 1887—1895.

⁷⁾ Mariano D'Ayala. Bibliografia militare-italiana antica e moderna... Torino Dalla Stamperia Reale 1854.

⁸⁾ Almirante. Bibliografia militar de España. Madrid 1876.

⁹⁾ Baldamus. Erscheinungen auf dem Gebiete der Kriegswissenschaft 1845—64. Prag 1865; 1865—71. Leipzig 1872; 1870—74. ibd. 1875; 1875—79. ibd. 1880.

¹⁰⁾ Mittler, Ernst Siegfried u. Sohn. Verzeichnis militärischen Werke einbegriffen: Marine-Literatur aus dem Verlage der königlichen Hofbuchhandlung von... 1816—1878. Berlin 1878—1892.

¹¹⁾ Baumgart. Die Literatur des In- und Auslandes über Friedrich den Grossen.

v o j". V době před samou válkou vojenská bibliografie poněkud vzrostla a zvětšily se bibliografické části vojenských žurnálů. V letech 1910—1915 vycházel vojenský bibliografický časopis „L'Étopis vojennoj pečati“.

Bibliografie světové války.

Není dosud uzavřena literatura o třicetileté nebo sedmileté válce a literatura o válkách napoleonských je nesmírná. Avšak co vše toto je proti literatuře o válce světové.

Není žádného oboru vědy a techniky, náboženství, filosofie a dějin, politiky, hospodářství, průmyslu, obchodu a dopravy, zkrátka žádného oboru lidského vědění, který by nemohl vykazat literaturu světové války se týkající.

Jak ohromný to materiál; mnohosvazková velká učená díla, populární spisy, ličení, časopisecké články, tendenční brožury, letáky a j. Věru úzko je tomu, kdo se po prvé touto literaturou počne obírat.

Je samozřejmé, že tento ohromný materiál byl a je dosud zpracováván býv. státy dohodovými i centrálními. Bibliografie světové války sotva však kdy bude úplná. Mnoho prací jde zřídka přes první polovinu r. 1916, protože bibliografové, přetížení ohromnou spoustou se všech stran se hrnoucího materiálu, v práci ustávali.

Veliká péče válečným sbírkám byla a je dosud věnována ve Francii a v Německu. Materiál byl shromažďován vojenskými úřady, veřejnými knihovnami i bohatými jednotlivci. Ve Francii ohromný materiál shromáždilo Historické oddělení generálního štábu francouzské armády (Section historique de l'Etat-Major général de l'Armée), pak veřejné knihovny, jako na př. Národní knihovna v Paříži, knihovny v Toulousu a v Lyoně. Průmyslník Henri Leblanc s chotí sbírali od počátku války knihy, časopisy, dokumenty, plakáty, rytiny, plastiku, hračky a j. s válkou souvisící a tuto sbírku věnovali státu. Je dnes pečlivě katalogisována; dosud byla vydána v osmi velikých svazcích.¹²⁾

Válečný materiál veřejné knihovny města Lyonu byl zpracován bibliotekářem R. Cantinelli¹³⁾ v desetinném třídění.

Francouzské a belgické publikace vydané od srpna 1914 do 11. listopadu 1918 jsou registrovány v pětisvazkové bibliografii Vicově.¹⁴⁾

Francouzský státní ústav, zřízený z daru Leblancova (Bibliothèque et Musée de la Guerre), vydává metodické katalogy válečných publikací jednotlivých národů. Dosud byly vydány: Katalog sbírek německých (Catalogue méthodique du fonds allemand de la Bibliothèque de la Guerre. 4 sv. Paris, 1921—22), italských (Catalogue méthodique du fonds italien de la Bibliothèque de la Guerre. Paris, 1923), anglických a amerických (Catalogue méthodique des fonds britannique et nord-américain de la Biblio-

¹²⁾ Collection Henri Leblanc. La Grande Guerre. ... Tome I—VIII. Paris, Emil-Paul Frères 1916—1922.

¹³⁾ Richard Cantinelli. Catalogue du Fonds de la guerre. ... Paris, Éditions et Librairie 1917—1919.

¹⁴⁾ Jean Vic. La littérature de guerre. Paris 1918—1923.

thèque de la Guerre. 3 sv.) a ruských (Catalogue méthodique du fonds russe de la Bibliothèque de la Guerre).

Méně hodnotná je bibliografie Escalleova.¹⁵⁾ Končí rokem 1917 a obsahuje i články časopisecké a revuální. Žurnál „Revue d'Histoire de la Guerre Mondiale“ uveřejňuje pravidelně bibliografii války světové.¹⁶⁾

V Německu byl materiál soustředěn hlavně v Pruské státní knihovně¹⁷⁾ a v Knihovně světové války v Stuttgartě (Die Weltkriegsbücherei in Stuttgart).

Již v letech 1915—1918 byly v Německu vydávány bibliografie publikací světové války se týkající; jsou to práce vydávané většinou německými knihkupci. Příkladem buď tu vzpomenuto alespoň některých významnějších: Práce kustosů dvorní bibliotéky ve Vídni Otmara Doubliera¹⁸⁾ podává krátký přehled literatury předválečné a válečné literatury z prvních měsíců války.

Německé publikace do konce r. 1915 jsou úplně obsaženy v soupisu, vydaném lipským knihkupectvím Hinrichsovy m.¹⁹⁾

Do konce r. 1916 je německá válečná literatura obsažena v bibliografii Hohlfeldově.²⁰⁾

Práce Hilsenbeckova²¹⁾ jest založena na zpracování válečné sbírky Theodora Bergmanna.

V l. 1917—1918 vyšlo několik prací Alberta Buddeckeho.²²⁾

Bibliografie J. L. Kunze²³⁾ je menší práce a zahrnuje ve výběru i literaturu cizí. Týká se hlavně politiky, dějin, filosofie, mezinárodního práva a mírové otázky.

Literarische Jahrbücher des Dürerbundes²⁴⁾ registrují též válečnou literaturu z let 1915—18.

Mimo to nalezneme bibliografii války světové v „Mitteilungen der Deutschen Heeresbücherei, v publikacích Knihovny světové války v Stuttgartu (Bibliographische Vierteljahrs-

¹⁵⁾ Ch. Escalle, Essai de bibliographie méthodique de la guerre de 1914.

¹⁶⁾ O třídění hlavních franc. bibliografií viz články mj. R. Wolfa: Francouzské bibliografie světové války a jejich bibliologické třídění. Časopis československých knihovníků I 1922, čís. 8—9.

¹⁷⁾ O třídění světové války v Pruské státní knihovně viz práci řed. L. J. Živného v časopise „Kniha“, roč. I, 1920.

¹⁸⁾ Otmara Doublier, Literatur des Weltkrieges. Sonderabdruck aus der österreichischen Rundschau. Bd. XLV. Heft 5.

¹⁹⁾ Die deutsche Kriegsliteratur vom Kriegsbeginn bis Ende 1915. Hrsg. von der J. C. Hinrichs'schen Buchhandlung. Leipzig 1915. 5 Hefte.

²⁰⁾ Joh. Hohlfeld. Die deutsche Kriegsliteratur. Dresden, Lehman, 1917.

²¹⁾ Hilsenbeck. Die Kriegssammlung Theodor Bergmann in Fürth (Bayern). Nürnberg, Schrag 1920.

²²⁾ Albert Buddecke. Die Kriegssammlungen. Ein Nachweis ihrer Einrichtung u. ihres Bestandes. Oldenburg, Gerh. Stalling 1917. — Albert Buddecke. Kriegsliteratur. Eine syst. Zsstellg ausgew. Bücher u. Schriften üb. die Weltkrieg. Leipzig, G. Fock 1918. — Albert Buddecke. Rufer im Streit. Kriegsaufsätze. Leipzig, G. Fock 1918.

²³⁾ Josef L. Kunz. Bibliographie der Kriegsliteratur. (Politik, Geschichte, Philosophie, Völkerrecht, Friedensfrage.) ... Berlin, R. Engelmann 1920.

²⁴⁾ Literarische Jahrbücher der Dürerbundes. Hrsg. von F. Avenarius. 1915—16, 1916—17, 1917—18. München, G. D. W. Callwey.

hefte der Weltkriegsbücherei) a v obsažném díle „Heer und Wehr im Buche der Gegenwart.“²⁵⁾

Z anglických bibliografií sluší se především zmíniti o obsahově velmi bohaté práci Langeově a Berryově;²⁶⁾ sáhá do července 1916. Obsahuje anglické publikace skoro všechny, z jiných jazyků nejdůležitější.

Velmi dobrý přehled všech nejdůležitějších knih jest: „The Causes of the War“;²⁷⁾ začíná prvním rokem války a obsahuje hojné poznámky.

K informaci budte uvedeny též bibliografie Baconova,²⁸⁾ Protherova²⁹⁾ a Löhrkeova.³⁰⁾

Při Standfordské universitě v Kalifornii je veliká válečná knihovna Hooverova (Hoover War Library). Tato knihovna, která má na 68 tisíc svazků, byla založena býv. presidentem USA. Herbertem Clarkem Hooverem, aby sbírala všechn tištěný materiál o válce světové i literaturu pozdější, která se zabývá následky války. Kurátorem československého oddělení je řed. Lad. J. Živný, který tuto sbírku sestavoval několik let a každoročně ji doplňuje.

Library of Congress, bibliotéka kongresu ve Washingtoně, která se dnes řadí k největším a neznámějším knihovnám světa (počtem knih na třetím místě), má literaturu světové války zpracovánu na svých tištěných bibliografických listcích.

Velmi cenná jest italská bibliografie světové války, kterou sestavili U. Barengo a O. Blatto.³¹⁾ Kromě této vyšla bibliografie Trabucchiova.³²⁾

Mnoho bibliografie světové války najdeme skoro ve všech vycházejících vojenských revuích. Též v naší revui „Vojenské rozhledy“ jest od počátku mnoho válečné literatury uvedeno.

Vojenská bibliografie současná.

Vojenské bibliografii je ve všech cizích armádách dnešní doby věnována veliká pozornost a péče. Zvláštní důležitost jest jí připisována v SSSR. a v Polsku.

Rozmach sovětské vojenské bibliografie nastal po ukončení občanské války spolu s vývojem vojensko-vydavatelské a vojensko-vědecké činnosti. Vojenská bibliografie začíná vzrůstat v časopisech i novinách.

²⁵⁾ Heer und Wehr im Buche der Gegenwart. Verzeichnis der Neuerwerbungen der Deutschen Heeresbücherei. Hrsg. von der Deutschen Heeresbücherei in Berlin. Berlin, Mittler & Sohn 1929 u. 1934.

²⁶⁾ Books on the great war. An annotated bibliography of literature issued during the European conflict. By F. W. Lange & W. T. Berry. London, Grafton & Co. 1915—16. IV. Vols.

²⁷⁾ The Causes of the War. What to read. Published by the Study of International Relations. Westminster, Aid to Study No. 4.

²⁸⁾ Cor. Bacon. Best Books on the War. New York 1914.

²⁹⁾ G. W. Prothero. List of Publications bearing on the war, 1915. — George W. Prothero. A select analytical list of books concerning the great war. London, Stationary office 1923.

³⁰⁾ Eugene Löhrke. Armageddon. The world war in Literature. New York, Cape & Smith 1930.

³¹⁾ U. Barengo a O. Blatto. Saggio bibliografico sulla guerra mondiale. Volumi, Opuscoli, Articoli sulla Guerra 1914—1918, pubblicati a tutto il dicembre 1925. Torino, Edizione di „Alere Flammam“ 1926.

³²⁾ Augusto Trabucchi. Museo del risorgimento nazionale archivio della guerra, Milano. Saggio bibliografico sulla guerra mondiale con indicazioni di fonti documentarie. Milano, Gruppo d'Azione 1929.

V l. 1923—24 počíná vycházet „Vojennaja kniga“. Roku 1926 na druhém všeruském bibliografickém sjezdu se organizuje zvláštní vojenská sekce. V témže roce učiněn pokus vydávat vojenský bibliografický žurnál „Vojennyj čitatel“. Vyšlo však jen titulní číslo. Roku 1927 začíná vycházet „Vojenno-bibliografičeskij spravočnik“, reorganiso vaný r. 1930 v časopis „Kniga i oborona SSSR.“. S ním splynul r. 1933 i orgán bibliografického ústavu „Kniga strojitel'm socializma“.

Mimo to je vojenská literatura registrována v časopisech: „Kniznaja Lětopis“, který vychází od r. 1917, a v analogických soupisech jednotlivých republik. Literatura z let 1921—24 je zpracována v bibliografických ročenkách (Bibliografičeskije ježegodniki, seš. 5—8). Literaturu z r. 1925 obsahují „Ježegodniki knižnoj palaty SSSR.“.

Veliká pozornost je věnována bibliografii cizí vojenské literatury; pro tuto práci jest od r. 1932 zřízena zvláštní sekce při Vědecko-badatel'ském ústavu (Naučno-issledovatel'skij institut).

Značného rozšíření dosáhly t. zv. „vojensko-bibliografické večery“, věnované kritickému rozboru jedné nebo několika vojenských knih.

Úkolem dnešní sovětské vojenské bibliografie jest:

1. boj za ideologickou jakost vojenské knižní produkce, aby odpovídala zájmům socialistického nástupu, dnešnímu období budování zbrojních sil SSSR., dnešní úrovni vojensko-vědeckého smýšlení a rostoucím potřebám rudoarmějců a velitelů rudé armády;
2. včasné seznamování širokých čtenářských kruhů s vojenskou, vojensko-politickou a vojensko-technickou literaturou a její popularisování;
3. praktická pomoc vydavatelům co do zlepšení kvality vojenské literatury a výběru a využití autorů.

Ústřední vojenská knihovna ve Varšavě má zvláštní bibliografické oddělení, jehož povinností je soustavně zpracovávat polskou literaturu, vyšlou monograficky i v časopisech úplně, cizí pak ve výběru, pokud má pro polskou armádu důležitost a jest informační poradnou. Vydává měsíčně „Komunikát bibliograficzny“ a čtvrtletně „Wojskowe Wiadomości Bibliograficzne“.

Německou vojenskou bibliografii registrují publikace, vydávané Svazem německých knihkupců v Lipsku (Börsenverein der Deutschen Buchhändler, Leipzig): „Deutsche Nationalbibliographie“, vydávaná v týdeních sešitech a tříděná podle oborů, pololetní „Halbjahrverzeichnis der Neuerscheinungen des deutschen Buchhandels“ (obsahuje část abecední autorskou a část věcnou), „Deutsches Bucherverzeichnis“ (pětiletní) a „Literarisches Zentralblatt f. Deutschland“.

Pro orientaci v moderní světové literatuře je nepostradatelné již dříve citované dílo „Heer und Wehr im Buche der Gegenwart“.

Časopisecké články naleznete v „International Bibliographie der Zeitschriftenliteratur mit Einschluss von Sammelwerken und Zeitungen“.

Kongresní knihovna ve Washingtoně (Library of Congress) zpracovává podle zvláštního svého třídění veškerou vojen-

skou literaturu světovou a tiskne ji na lístky mezinárodního formátu. Zpracování je velmi dokonalé, obsahuje netoliko přesný popis knihy, ale i obsah, třídění a hesla pro věcný katalog. Oficiální publikace armády USA. jsou obsaženy ve dvouročních katalogích úředních dokumentů. (Catalogue of the public documents... United States Government printing office Washington.)

Skoro ve všech vojenských revuích je vojenská bibliografie publikována. Zvláště hodnotná vychází ve francouzském časopise „Mémorial de l'artillerie française“. Též v naší první revui „Vojenské rozhledy“ byla již od I. ročníku mjr. Františkem Kučerou, který u nás první vojenskou bibliografii propagoval, uveřejňována.

V naší čs. literatuře doposud není vlastně ani pokusu o dílo souborné, tím méně všechnu sem náležející látku vyčerpávající. Mnoho materiálu se najde v Zibrtové Bibliografii české historie, mnoho literatury ze světové války a literatury legionářské je zaznamenáno v Bibliografii české historie, vydávané Historickým klubem, mimo to sluší uvést zvláštní otisk „Vojsko, strategie“ z Nosovského „Soupisu československé literatury za léta 1901—1925“ a Věcný (t. j. systematický) katalog ústřední knihovny MNO. a knihoven VTLÚ. a VÚV.,³³⁾ vydaný v služebních předpisech r. 1933. Mimo to je čs. vojenská literatura částečně zaznamenána v Bibliografickém katalogu Československé republiky, vycházejícím v týdenních sešitech a listcích.

Aby se i v tomto tak důležitém oboru zahájila u nás práce soustavná a pravidelná, vyskytla se již za presidenta VÚV. plk. dr. Jiřího Čermáka myšlenka, ventilovaná mjr. Františkem Kučerou, aby při VÚV. bylo zřízeno speciální oddělení, jehož úkolem by bylo sledovat odbornou literaturu týkající se vojenství. Jak uvedený již plk. dr. J. Čermák, jenž tuto myšlenku právem jako velmi důležitou uvítal, tak zvláště jeho nástupce, gen. ing. S. Bláha, usilovali o její realizaci. Jeho přičiněním vešla konečně v život po dřívějších přípravných pracích na jaře r. 1934, vykrystalovavši se v záměrnou instituci, jako speciální knihopisný ústav vojenský při Vědeckém ústavu vojenském.

Ústavu byl tak zároveň uložen úkol jednak zpracovávat soustavně všechny materiál domácí, jednak sbírat dostupnou literaturu cizí. Zpracovaná literatura čs. bude za každý rok vydávána tiskem. Bude uspořádána soustavně a opatřena autorským a věcným rejstříkem. Kromě toho bude zřízena příruční knihovna vojenských bibliografií a svým časem vejde v život informační poradna, jež bude vycházet vstříc odborníkům, obírajícím se otázkami věd vojenských a dějin válečných.

Bylo by však třeba jít zpět a zpracovat všechnu českou literaturu vojenskou, která je velmi obsáhlá.³⁴⁾ Jest ovšem převážně uložena v revuích a časopisech. Byla by to práce jistě obtížná, ale měla by velikou cenu. Kdyby byla pro tuto práci poskytnuta finanční podpora, našlo by jistě mnoho nezaměstnaných záložních důstojníků přiměřené povolání. VÚV. má zpracovány instrukce pro vojenskou bibliografii, které by tuto práci jistě velmi ulehčily.

³³⁾ Služební předpisy branné moci. Zpracovalo pres./3. odděl MNO. čj. 27.027-pres./3. odděl. 1932. — VV. čís. 9, 1933.